

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW / 5

KSIEGA IV

ROZDZIAŁ XVI / 9

Odnowa sił zbrojnych Generalności. Józef Zaremba w Sieradzkim i w Poznańskim. Generalny komendant Wielkopolski. Jego wątpliwości polityczne. Spory i dąsy podkomendnych. Zwycięstwo pod Kościanem. Sawa na Mazowszu. Pułaski a Miączyński. Pilzno i Frampol. Wysowa. Atak Pułaskiego na Kraków. Drewicz dybie na Częstochowę. Pułaski ją zajmuje. Luźny kontakt z Zarembą. Październikowa oblawa na konfederatów. Niepowodzenie pięciu marszałków w Kutnowskim. Zakusy naszych o Poznań. Rozbrat z powodu detronizacji. Obrona Jasnej Góry. Kto zrobił dywersję Drewiczowi, a kto Zarembie? Wichrzenia agentów Wessla — nawet Malczewskiego i Morawskiego. Zaremba je poskramia, ale o Poznań kusi się daremnie. Barscy za Dunajem na łaskawym chlebie. Mimowolna bezczynność w 1770 r. Valcroissant. Układy z Turkami o współdziałanie i deklarację. Aspiracje pana Joachima. Trochę wojaczki w 1771 r.

ROZDZIAŁ XVII / 39

Na froncie warszawskim. „Partia Patriotyczna” Wołkońskiego. Co wymyślili Podoski, Twardowski, Poniński? Ambasadorska zemsta czy kara? Rozgardiasz wśród „patriotów”. Zabiegi o Mniszcha i Potockich. Massalski znów na widowni. Misja Ksawerego Branickiego do Petersburga. „Každy powinien coś dostać”. Ostatnia próba Katarzyny II. Dymisja Wołkońskiego. Groźna przestroga. Załamanie się akcji drezdeńskiej. Dzierzbicki i Sarnacki. Hamujące słowo Marii Teresy. Następcy Choiseula dotrzymują jego obietnic. Czy to wystarczy wobec obojętności Austrii? Głosy Dumourieza i Ko-

narskiego. Oficerowie francuscy w służbie konfederacji. Plan ofensywy Dumourieza. Projektowany legion. Rozszerzona Rada Wojskowa. Warcholska opozycja. Hasło „do kraju!”. Projekt „substytutu”. Pierwsza obrona Lanckorony. Śmierć Sawy. Dokąd Zarembo „kroczy”? Narada w Białej. Optymizm Dumourieza. Warcholstwo podnosi głowę. Suworow i Drewicz w Krakowie. Obrona Tyńca. Fatalny dzień Lanckorony

ROZDZIAŁ XVIII / 81

Nowy ambasador, jego kufry, zdolności i maski. Trudne zadanie. Granice ustępstw. Przykre początki. Sekwestr zniesiony. Cicha kapitulacja króla. Pierwsze sprawozdanie Salderna o Familii i „patriotach”. Branicki rusza na konfederatów. Dysydenci poniosą ofiary. Konferencja 28–29 czerwca. Saldern się zgrywa i szaleje. Gwałty nad prymasem, Howenem i innymi. Aktor, ale zarazem furiat. Dumouriez po Lanckoronie. Generalność uspokaja Francję. Odruchy i zarządzenia. Zarembo pod gradem zarzutów. Branicki w roli pacyfikatora. Niespodzianka pod Widawą. Zarembo znów bezczynny. Posunięcia dyplomatyczne w stronę Francji, Hiszpanii, Saksonii, Turcji. Poselstwo i zgon Czernego. Plany ministra d'Aiguillona. Dumouriez w niełasce odwołany — odjeżdża

ROZDZIAŁ XIX / 115

Stan konfederacji na Litwie. Wycieczki partyzantów nad Narew i Niemen. Bałamuctwo optymatów. Emisariusz Puttkamer. Spiski. Pułkownik Kochowski pomaga Massalskiemu, pilnuje trybunału. Obywatel Kossakowski zapala Żmudź, Braśławszczyznę, Wilkomierskie, rzuca postrach na rosyjskie pogranicze. Michał Ogiński w rozterce nad przepaścią śle Chomińskiego do Duranda (1770), następnie do Francji i otwiera duszę przed Ludwikiem XV. Narady z Janem Klemensem Branickim. Zachęta francuska. Koncentracja wojsk. Dialog listowny między królem i hetmanem. Prowokacja Salderna. Marsz Szyca ku Litwie. Massalski się decyduje. Kossakowski rozwija prawdziwą partyzantkę. Jego radykalizm. Zbrojenia Ogińskiego. Czy za wiedzą księcia kanclerza? Ruchy zapobiegawcze Rosjan. Represje. Hetman osaczony w Telechanach. Znosi Albiczewa pod Bezdzieżem. Wrażenie i ocena jego kroków w Warszawie, za granicą, w Preszowie. Nadzieje i zapowiedzi Paca. Misja kawalera de Murinais'go. Przemoc się skupia. Zamiary hetmana. Klęska stołowicka. Dalekie obroty Kossakowskiego. Puttkamer w Mińszczyźnie. Ruchawka w Orszańskim. Upadek powstania. Za Niemen hen precz!...

ROZDZIAŁ XX / 163

Branicki atakuje. Alarm w Białej. Tyniec niezdojdyty. Złe wieści z Dunaju. Zachłanność Joachima Potockiego. Spuścizna po Czernym. Klótnia z Michałem Krasińskim. Rozłam. Manifesty. Przewaga podczaszego. Krasiński zawiesza go w urzędowaniu. Potocki wygrywa w Cieszynie. Dalsza walka z „absolutnością” Potockiego. Wszyst-

kiemu winna Warszawa. Działalność Mostowskiego. Jego kandydatem do tronu polskiego Fryderyk heski. Oferty Bolla. Narady landgrafa z Oeynhausensem i Asseburgiem. Po księdzu Konopce — Giedroyc. Co radzi Fryderyk Wielki? Chmury nad głową Poniatowskiego. Chmury nad Generalnością. Dywersja na Warszawę ma ratować Generalność i Litwę. Pułaski pod Radomiem, a gdzie Zaremba? Źródło zamachu na króla. Rola Strawińskiego. Noc listopadowa. Zamach. Galopada. Scena w Marymoncie. Tryumfalny powrót na zamek. Pół Warszawy uszczęśliwione

KSIĘGA V

ROZDZIAŁ XXI / 195

Co sądzi o królobójcach król, a co dyplomaci? Śledztwo. Poszlaki i dowody. Potępienie zamachu z ambon. Poniatowski pisze do Niej. Odpisy monarchów. Kolej na Austrię. Jej zbrojna postawa wobec Rosji. Kaunitz aktywista. Poselstwa Van Swietena i Lobkowitza. Maria Teresa zaczyna płakać. Śliskie rozmowy Van Swietena. Thugut w Konstantynopolu. Traktat 6 lipca 1771 r. ma być tajemnicą dla Francji — jednak ujawniony. Preszów patrzy na Wiedeń. Kanały wpływów Stanisława Augusta. Macki pruskie i rosyjskie. Cesarzowa-królowa odsłania swą niemoc. Rosyjskie zaproszenie do Krakowa. Kaunitz też się demaskuje. List Andrzeja Poniatowskiego o austriackim planie pacyfikacji. Nadzieje króla. Nowe instrukcje dla Salderna. „Biedny ambasador” — pesymista. Jego katowska rola. Król chce rekonfederacji. Piekielne listy i przemówienia. Wysiłki regalistów. Odpowiedź Marii Teresy. Pac pod presją Kaunitza koryguje akt bezkrólewia. Walka o Senatus Consilium. Terror Salderna. Pojedzie Ogiński, nie Chreptowicz. Wiedeń radzi. Pomysły Massina a wnioski Kaunitza. Austriacka uczciwość *à la prussienne*

ROZDZIAŁ XXII / 223

Vioménil i jego prace. Zaopatrzenie fortec. D'Aiguillon chętny, lecz znów zniechęcony. Jak przetrwać zimę? Skąd wziąć środki pieniężne? Skąd pożyczyć? Koniecznie odzyskać Kraków i podtrzymać ogień na Litwie. Miłe złudzenia a straszna rzeczywistość. Bibikow z królem zabezpieczają Warszawę. Aleksander Michał Sapieha pilnuje spokoju na Litwie. Początek zaborczej okupacji rosyjskiej. Kordon pruski w Wielkopolsce. Belling w Poznaniu. Skargi Stanisława Augusta na Prusaków. Fryderyk wznawia fałszerstwo pieniędzy. Niedola Wielkopolski. Konsyliarze przeciw Zarembie. Regimentarz wobec Generalności. Intrygi. Podszepty Sułkowskich. Zaremba marszałkiem wielkopolskim. Inne kłopoty personalne Generalności. Spory o skarb, o komendę koronną i litewską. Aspiracje Ogińskiego i Józefa Sapiehy. Interwencja Kossakowskiego. Rozrywki towarzyskie. W Dreźnie, Wiedniu, Rzymie coraz gorzej.

Landgraf łudzi siebie i innych; d'Aiguillon nawet Ogińskiego łudzić nie chce. Byle podtrzymać protest Polaków

ROZDZIAŁ XXIII / 259

Podkopy pod Wawel. W noc gromniczną. Straszna chwila. Wawel zdobyty. Posiłki Galiberta. Dobrze zasłużeni. Generalność tańczy. Początek oblężenia Wawelu. Plan jego układa Branicki. Choisy w pułapce. Udręki krakowian. Szturm 29 lutego odparty. Nad czym radzą przedstawiciele narodu? Wędrowna barzan przez Węgry. Ugoda szefów w Tulczyku. Podczaszy łaknie władzy. Ruchy Pułaskiego i Kossakowskiego. Odsiecz litewska pod Tyńcem i Piekarami. Uplanowana odsiecz trzech wodzów. Łupiestwa Prusaków. Ofiarny opór Mazowieckiego. Zamiast Bellinga — Anhalt. Bitwa Zaremby z Łopuchinem pod Piotrkowem. Rezygnacja. Czas się godzić z Warszawą. Ambasada księcia de Rohana w Wiedniu. Plany ugodowe Adama Krasińskiego i księdza Baudeau. Wielhorski oburzony. Wybicki przy Rohanie. Pogląd Vioménila. Zadanie i pełnomocnictwa Andrzeja Ogińskiego. Generalność spuszcza z tonu. Na Wawelu głód i bomby — to „słońce na niebie”... Branickich. Piorun

ROZDZIAŁ XXIV / 297

Pac i towarzysze wysłani do Wiednia. Upadek Wawelu. Trwogi w Cieszynie. Ponure światło z Wiednia. Pac rozmawia z Kaunitzem. Co mówią w Wiedniu? Koniec powstania. Zaremba składa broń. Ostatnie walki na Podgórzu. Wkroczenie Austriaków. Los Lanckorony i Tyńca. Zgrzyty między okupantami. Targi o Lwów. Resztki konfederatów na Jasnej Górze. Pułaski znikł. Układy z Warszawą o kapitulację. Branicki wprowadza do klasztoru Golicyna. Rozjazd Generalności na emigrację. Likwidacja długów. Z Wiednia do Braunau. Kto wytrwa? Poglądy biskupa kamienieckiego. Rachuby Wessla. *Ad limina Stanislai*. Sesja w Braunau. Protestacja. Utworzenie komitetu ścisłego. Perspektywy europejskie i tureckie. Misja Kaleńskiego. Rozejmy na Bałkanach. Życzliwość Francji. Chłód drezdeński, ciepło monachijskie. Okólnik Paca. Stanisław August i Familia wobec rozbioru. Zabiegi Wielhorskiego. Chude zasiłki przyznane. Kwestia ugody na zjeździe w Landshut. Stanisław Abdolonim? Stackelberg w Warszawie. Adam Krasiński jeńcem. Branicki jedzie do Paryża. Uchwały „łańcuckie”. Francja umywa ręce. *Contra spem...*

ROZDZIAŁ XXV / 351

Odpowiedź Wielhorskiego księciu d'Aiguillon. Wychodźcy w Bawarii, i Gdańsku. Manifest augsburski. Diaspora. Grono szwajcarskie. Hart, żal i zaciekleść. Scena warszawska. Ukłony z Preszowa i Cieszyna. Powrót Sołtyka. Krasiński z dala od sejmu. Reytan i towarzysze. Sąd na „królóbójców”. Termin amnestii dla barzan. „Strawne” francuskie dla tychże. Recesy Wielhorskiego i Ogińskiego nieprzyjęte. Jak się ratować

przed ruiną. Nowe nadzieje w Turcji. Puttkamer u wezyra. Marzenia Paca. Rzeczywiste oblicze świata. Inicjatywa Kossakowskiego. Udział w niej Radziwiłła i Pułaskiego. Na paryskim bruku. Manifest lindawski. Księżna Tarakanow. Z Wenecji do Raguzy — i za Bałkany. Katastrofa Pułaskiego. Pokój w Kuczuk Kajnardży. Jak potraktowano w nim sprawy polskie. Śmierć Ludwika XV. Vergennes wycofuje się ze spraw polskich. Plan Chomińskiego — „do niczego”. Szefowie w Awinionie. Emigracja topnieje. Kto kiedy wrócił do Polski? Losy zesłańców. Samarin a Cziczerin. W rekruty. Ukaz 21 września 1773 r. „Bunt” w Tobolsku. Koniec gehenny. Skon Pułaskiego i Paca

SYNTEZA

ROZDZIAŁ XXVI / 413

SPOŁECZEŃSTWO

Czynniki społeczne w konfederacji barskiej. Żywioł nieszlachecki wśród jeńców. Postawa kleru. Dyrektywy rzymskie. Biskupi. Zakony. Książdz Marek, krucyfer Garklicki. Inni książęta konfederacji. Kto ile ucierpiał dla ojczyzny? Generalność i wodzowie przeciw księżom obojętnym. Moźnowładztwo rozdwojone. Dominująca rola średniej szlachty, zwłaszcza młodzieży. Nierówny udział dzielnic. Mieszczañstwo sympatyzuje z królem, ponosi ofiary, nie ma wpływu. Warszawa wciąż na rozstaju. Kraków, Lwów i inne miasta. Szlachecka nieufność wobec chłopów. Projekt konfederacji chłopskiej. Sprawa włościańska na Sejmie Delegacyjnym. Powstańcze i buntownicze zapędy chłopów. Bunt szawelski. Nadzieją barzan Górale i Kurpie. Słabe uniwersały Generalności. Bezszyteczna rada Dumourieza. Stanowisko Żydów. Faktorstwo a szpiegostwo. Jak ich traktowali Rosjanie i konfederaci

ROZDZIAŁ XXVII / 453

PRAWO

Legalizm buntowników. Formy sztywne czy elastyczne? Generalność przedstawicielką narodu. Podstawa władzy — w województwach. Akt założenia związku lokalnego: wolny, przymusowy czy ograniczony? Akcesy i salwy. Koniec związku. Recesy. Zasadnicza wszechwładza Generalności. Granice władzy marszałka generalnego. Trudne narodziny Generalności. „Ogniwo”, *pluralitas*. Trzy akty fundacyjne. Ustalenie składu Generalności. Stanowisko prawne senatu. Związki wojskowe zakazane. Inne partykularne — również. Regulamin wewnętrzny Rady. Jak powściągnięto „wolne nie pozwalam”. *Sancita*, uniwersały, ordynanse. Rugi marszałkowsko-konsyliarskie w województwie krakowskim, sandomierskim, w Wielkopolsce, Sieradzkim, Brześciańskim, ziemiach gostyńskiej i czerskiej, na Żmudzi, w Łęczyckiem. Ustawodawstwo Ge-

neralności, zwłaszcza skarbowe. Co począć z wakansami? Władza nad wojskiem i dyplomacją. Sądownictwo polityczne, kryminalne, dyscyplinarne. Stosunek do sądów grodzkich i ziemskich. Organy wykonawcze. Marszałek, sekretarz, regimentarz generalny. Komisje, rady wojenne czy wojskowe. Sekret w Generalności. Stosunek konfederacji miejscowej do generalnej. Marszałek ziemski w gronie konsyliarzy. Regimentarz, inni dostojnicy. Autonomia województw. *Lauda*. Odrębność i samodzielność Wielkopolski. Izba Konsyliarska. Samowolny akt 7 grudnia 1771 r. Wieluńszczyzna też pragnie samodzielności. Ustrój konfederacki jako dyktatura ideowego obozu

ROZDZIAŁ XXVIII / 511

SKARB I WOJSKO

Stan skarbowości Rzeczypospolitej w chwili wybuchu barskiego. Pierwsze rachuby i nadzieje. Stary a nowy „skarb”. Rozbieżne uchwały 1768–1769 r. Wydajność źródeł skarbowych koronnych. Ile z nich wydobyli konfederaci? Lokalne nowe podatki. Wyprawy. Lenung — raczej zbyt niski. Zbyttnia hojność Wielkopolan. Jak zorganizować skarbowość konfederacką? Kasjer Lipski. Podymne zamiast wszystkich świadczeń. Zamysły Generalności. Dwie kasy. Komisja Skarbowa w Preszowie przezwana Radą Ekonomiczną; osobna komisja do cel prowincji wieluńskiej. Późniejsze zmiany. Kasa wojskowa w Białej. Łączniki. Władze lokalne. Administracja cel. Kontrybucje. Samowola w tej dziedzinie. Dochód z soli. Zestawienia i preliminarze dochodów — niepewne. Ofiarność prywatna. Kredyt. Rozchód na wojsko, dyplomację, utrzymanie. Zasiłki saskie, tureckie, francuskie. Ogólny wysiłek finansowy. Niedomogi organizacji wojskowej. Żołnierz konfederacki. Piechota, artyleria. Korpus oficerski. Zaopatrzenie. Wyszkolenie. Karność. Kierownictwo — kolegialne a jednostkowe. Wątpa strategia i taktyka

ROZDZIAŁ XXIX / 561

PUBLICYSTYKA

Niedrukowana — choć obfita. Komu służą gazety i redaktorzy? Parę słów o poezji barskiej. Pamflety, ich typ, rozpowszechnienie, pochodzenie. Żałosne psalmy wolności polskiej, ich echo na tamtym świecie. Głosy w sprawie dysydenckiej. Tadeusz Dzieduszycki w polemice z barzanami. Krytyka celu i postępów konfederacji. Potępienie króla. Co obu stronom nakazuje patriotyzm? Coraz ostrzejsze „katylinarki”, kładzione w usta nawet „kadetom” i „konwiktorom”. Po pauzie przypływ hasel detronizacyjnych. Natchnienie z Drezna. Projekt deklaracji królewskiej. Odpowiedzi „narodowe” i „obywatelskie”. Oszczerstwa o porwaniu senatorów, o hajdamakach etc. Przestroga z Warszawy: „budujmy” chiński mur między nami i Moskwą. Brak murów od Zachodu. Dyskusja nad Radą Senatu 1769 r. Spektator a Tomasz Dłuski. Zgrzyty: Essen, Poniński. Szczucie na Familię. *Respice finem*. Żadnych gwarancji! Atak na możnowładztwo. Porachunki osobiste.

Współczesny głos krytyczny o tej publicystyce — sam poddany krytyce. Obrona Czarotoryskich: *Zdanie sprawiedliwego polityka*. Dalszy spór o detronizację. Lipski a Jezierski. O konfederację cywilną. Wyziwy z saskiej kuchni. Nawet Weymarn pisze. Echa Jasnej Góry i sekwestru. Wszyscy przeciw Rosji. Bohusz, Wielhorski? Essen jako Wielkopolanin. Prawda o elekcjach i detronizacjach. Król się broni — aż we Frankfurcie. Ataki na jego „Diariusz”. *Suum cuique*. Konarski wskazuje Boskiej Opatrzności dowód oczywisty. *Réflexions sur la situation des affaires*. Późniejsze „dalogi i rozmowy”. Morał ustrojowy: niech rządzi król z narodem

ROZDZIAŁ XXX / 627

TAJEMNE CELE I JAWNE SKUTKI

Ludzie z krętą przeszłością. Kuchmistrz i biskup. Ich zakłamanie czy nieszczerłość. Geneza Manifestu Rzeczypospolitej skonfederowanej. Czas zrzucić maskę. Memoriał programowy Paca. Co wyczytał Choiseul w memorandum Wielhorskiego. Obrona Polski a samoobrona partii. Kręactwa, bałamuctwa... Warunkowy rozum i patriotyzm tajnych menderów. Kto do nich należał? Rady księdza Mably'ego. Pierwotny ich tekst. Wszechstronny system: król, senat, sejmiki, finanse, polityka zagraniczna. Późniejsze wskazania bardziej radykalne, dotyczące kleru, mieszczan i chłopów. Wielhorski apeluje do Rousseau. Kwestia daty. Wyrozumiałość genewskiego filozofa dla konfederatów. Jego egalitaryzm umoderowany. Inne odstępstwa od czystej doktryny *Umowy społecznej*. Weto. Konfederacje. Nieprzydatność rad Rousseau na ówczesny moment. Myśli o wychowaniu narodowym. Kto dyskutował z Mablym? Zamknięte kółeczko. Trzeci doradca barzan, Mercier de La Rivière. Metamorfoza absolutysty w zetknięciu z Polakami. Dalsze losy trzech traktatów. Jaki użytek zrobił z nich Wielhorski? Książka o przywróceniu dawnego rządu. Wskazania ustrojowo-społeczne Adama Krasińskiego. Uczciwość jego myśli na tle perfidii i perwersji towarzyszy. Duch łoży. Straszne skutki zakłamania. Barszczyzna pogrążona w niepamięci. Grabarze Polscy czy wskrzesiciele?

INDEKS / 679

